BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Mioara
AVRAM

ORTOGRAFIE PENTRU TOȚI

abc

LITERA

biblioteca școlarului

Mioara
AVRAM

ORTOGRAFIE PENTRU TOŢI

30 de dificultăţi

ediţia a doua

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

Cuvînt înainte la ediția a doua

Ediția de față reproduce cu intervenții minime (adăugarea unor situații sau a unor exemple, suprimarea sau/şi înlocuirea unor exemple şi, bineînțeles, corectarea greşelilor de tipar) textul ediției întîi — apărute în 1990, la Bucureşti, la Editura Academiei Române —, care s-a bucurat de o bună primire, dovedită de epuizarea rapidă şi de recenziile mai mult decît favorabile.*

Deşi între timp Academia Română a hotărît, în februarie 1993, modificarea unor reguli, referitoare în speță la scrierea vocalei [î] *şi la trei forme ale verbului* a fi (sînt, sîntem, sînteți), *precizez că lucrarea mea nu se aliniază la modificările menționate. Explicația principală a acestui fapt este dezacordul meu — şi al majorității specialiştilor români şi străini — cu modificările în cauză, dezacord pe care l-am exprimat consecvent, în mai multe rînduri, începînd cu articolul* Diversiunea â *din ziarul "România liberă", 1991, nr. 14389 (355), p. 4, şi 14390 (356), p. 4, şi terminînd, deocamdată, cu ediția a doua a cărții* Gramatica pentru toți, *Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, p. 10. În esență, argumentele ştiințifice împotriva adoptării scrierii cu* â *în interiorul tuturor cuvintelor sînt cele pe care le formulasem în prima ediție a cărții de față (capitolul al XII-lea, § 3); la ele se adaugă unele de natură practică, şi mai ales, altele care privesc atît modul inadmisibil în care s-au luat decizii de normare lingvistică fără a se ține seama de opoziția lingviştilor, cît şi manipularea demagogică a opiniei publice. Pentru cei interesați mai îndeaproape de această problemă recomand, din bogata ei*

---

* *Vezi: Rodica Zafiu, în "Luceafărul" s. n. I, 1990, nr. 38, p. 4; Ştefan Badea, în "România literară" XXIV, 1991, nr. 5, p. 5; Ştefan Gencărău, în "Cercetări de lingvistică" XXXVI, 1991, nr. 1-2, p. 112-113; Andra Şerbănescu, în "Limbă şi literatură" 1991, nr. 2, p. 201-203; Laura Vasiliu, în "Limba română" XL, 1991, nr. 5-6, p. 302-303; N. Mihăescu, în "Libertatea" II, 1991, nr. 287, p. 4.*

bibliografie, următoarele: numărul 4/1992 al revistei "Limba română" de la Bucureşti, consacrat în întregime ortografiei; Alf Lombard, Despre folosirea literelor **â** *şi* **î**, *în aceeaşi revistă, nr. 10/1992, p. 531-540; volumul colectiv* Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor, *Iaşi, 1992; Mioara Avram,* Problemele actuale ale ortografiei româneşti *(raport la Congresul al V-lea al Filologilor Români, Iaşi-Chişinău, 6-9 iunie 1994), în nr. 3(15)/1994 al revistei "Limba romînă" de la Chişinău (rezumat în* Buletinul Societății de Ştiințe Filologice din România pe anii 1993-1994, *Bucureşti, 1994, p. 35-37); Dumitru Irimia,* Gramatica limbii române, *Iaşi, 1997, p. 9-13. De altfel,cum poate constata orice cititor al tipăriturilor din dreapta Prutului, hotărîrea academică din 1993 nu a fost general acceptată, numeroase publicații periodice şi edituri — nu întîmplător, dintre cele mai prestigioase — continuînd să practice ortografia rațională, cu* î *în toate pozițiile (cu excepțiile menționate şi în această carte, sub XII 2). În stînga Prutului revenirea la scrierea cu alfabetul latin s-a făcut prin adoptarea ortografiei româneşti oficiale în 1989 şi aceasta este şi acum ortografia în vigoare în Republica Moldova, chiar dacă şi aici există unii care încearcă şă tulbure apele.*

Cartea de față poate fi folosită, în orice caz, şi de cititorii care — din neştiință, din conformism, din obligație sau din greşită convingere — au acceptat modificările ortografice din 1993, întrucît, cu excepția celor privitoare la modul de scriere a vocalei [î] *în interiorul cuvintelor, toate indicațiile pe care le conține corespund cu normele româneşti oficiale pretutindeni.*

Pentru că i se recunoştea utilitatea, cartea mi-a fost cerută în ultimii ani şi de alte edituri, care însă, din rațiuni comerciale, ar fi vrut să o adapteze la reglementările contrare convingerilor mele. Am dat-o editurii care nu mi-a cerut un asemenea compromis şi sînt încredințată că prin aceasta nu fac un deserviciu, ci un serviciu culturii naționale.

Cuvînt înainte la ediția întîi

Normele ortografice ale limbii române sînt stabilite în lucrări academice cu caracter oficial, sînt discutate în diverse alte lucrări, sînt aplicate concret în îndreptare şi dicționare normative, sînt învățate în şcoală. Cu toate acestea, existența greşelilor de scriere, la diferite niveluri, culminînd cu textele tipărite, este o realitate recunoscută. Cauzele pot fi variate: pe de o parte, insuficienta atenție şi exigență a celor care predau scrisul, ortografia şi limba română, în general, insuficienta atenție a celor care învață, insuficienta informare şi autoperfecționare, în timpul şi după absolvirea şcolii; pe de altă parte, aceste cauze înseşi se pot explica printr-o atitudine de neînțelegere a importanței pe care o are, pentru cultura națională, respectarea normelor unitare de scriere. Mă întreb însă dacă mulțimea greşelilor de scriere şi neglijarea ortografiei nu se datorează şi ideii, prea des repetate şi subliniate, că ortografia noastră este uşoară (chiar foarte uşoară), idee care pare să reiasă şi din spațiul redus acordat formulării regulilor în lucrările normative, printr-o simplificare excesivă a situației reale.

Ortografia românească este uşoară numai în raport cu unele limbi care au o ortografie mai grea. Ea nu este uşoară în sine, în mod absolut, ceea ce rezultă şi din literele cu mai multe valori, şi din literele cu valori comune, din neconcordanțele dintre scriere şi pronunțare la multe cuvinte, din amestecul de principii pe care se bazează şi de criterii luate în considerare, din numeroasele excepții de la reguli sau din numeroasele reguli particulare şi chiar individuale, precum şi din inaccesibilitatea unora dintre ele. Ortografia limbii române este uşoară şi în raport cu ortoepia ei (pronunțarea ei literară), dar, în măsura în care ortografia este predominant fonetică — mai exact, fonematică —, ea preia

cea mai mare parte a dificultăților ortoepice. De aceea poate că învățămîntul și acțiunile de cultivare a limbii ar trebui să adopte tactica de a releva laturile dificile ale ortografiei, pentru a face să fie luată mai în serios, cu atenția sporită care se dă oricărei discipline grele.

Lucrarea de față este o demonstrație în acest sens: o demonstrație a existenței unor dificultăți reale, variate și complexe, care exclud posibilitatea de realizare a unei expuneri sintetice și, în același timp, utile. Demonstrația nu este făcută de dragul demonstrației. Cartea are scopul practic de a ajuta înțelegerea, însușirea și aplicarea normelor ortografice actuale ale limbii române nu prin ocolirea punctelor dificile, ci prin cunoașterea lor.

Ea nu este un tratat complet de ortografie și nu prezintă nici măcar toate dificultățile ortografiei noastre, ci se limitează la principalele dificultăți constatate în practica scrisului sau semnalate de diverși solicitanți ai unor lămuriri. Cu toate limitele impuse prin selectarea a numai 30 de dificultăți — de fapt, mai numeroase prin aspectele fiecăreia dintre ele —, lucrarea a căpătat proporții care aparent sînt incompatibile cu destinația ei "pentru toți", dar care vorbesc de la sine despre complexitatea materiei. Pentru a nu falsifica realitatea și a fi eficientă, descrierea normelor trebuie să aibă în vedere toate aspectele, mergînd pînă la semnalarea existenței unor reguli individuale, care, în mod fatal, nu totdeauna pot fi cuprinse exhaustiv și pentru care rămîne în continuare necesară consultarea unor lucrări cu liste alfabetice.

Majoritatea dificultăților reținute sînt prezentate, în însuși titlul capitolelor respective, drept întrebări care exprimă ezitarea și așteaptă răspuns de la tratare, referindu-se la situații în care se pune problema alegerii între două sau mai multe soluții teoretic posibile.

Scopul practic al lucrării şi destinatarii avuţi în vedere — toţi cei care vor să înveţe ortografia în cunoştinţă de cauză — explică absenţa discuţiilor teoretice şi limitarea la strictul necesar a terminologiei lingvistice şi a notaţiei fonetice cu care se operează. Termenii folosiţi fac parte de obicei din categoria celor învăţaţi în gimnaziu şi prezenţi în dicţionarele explicative curente; în eventualitatea necunoaşterii unora dintre ei cititorul poate găsi definiţiile necesare în lucrarea Gramatica pentru toţi (*Bucureşti, 1986*), *al cărei pandant este cartea de faţă.*

O dificultate majoră a ortografiei româneşti este faptul că are reguli, de grade diferite ca sferă de aplicare şi ca importanţă, care se bazează pe criterii etimologice. Fundamentală este, în multe situaţii, o distincţie care cere nu atît cunoştinţe, cît sensibilizarea unui simţ lingvistic înnăscut, conştientizarea unei distincţii obiective care funcţionează şi în aspectul nescris al limbii, în pronunţare, între cuvintele din fondul tradiţional, vechi şi popular (*moştenite din latină, preluate din substrat şi împrumuturi slave, maghiare, greceşti şi turceşti*), *şi neologisme* (*cuvinte împrumutate în perioada modernă*), *iar la cele din urmă distincţia între neologismele adaptate* (*asimilate, integrate, modificate din punct de vedere formal în spiritul limbii române*) *şi cele neadaptate. Componenta neologică a limbii de cultură creează dificultăţi specifice în ortografie* (*adoptarea unor litere în alfabet, folosirea altora cu valori speciale, în combinaţii sau cu semne neobişnuite*) *şi, mai ales, dilema permanentă a opţiunii între adaptare şi păstrarea unui aspect apropiat de original, care facilitează circulaţia internaţională a unor termeni.*

Cartea nu conţine soluţii ortografice şi păreri personale, ci expune, sistematizează şi explică normele în vigoare, chiar atunci cînd unele amănunte ale acestora nu corespund preferinţelor autoarei. Detalierea diverselor reguli şi a aspectelor pe care le

ia aplicarea lor serveşte indirect şi la analiza critică a unor inconsecvenţe în vederea posibilei îmbunătăţiri viitoare a regulilor, dar nu acesta a fost scopul cărţii.

Între numeroasele lucrări de ortografie apărute în ultimii ani, care, şi cînd se prezintă drept practice, pun accentul pe latura teoretică sau pe cea de metodologie didactică şi nu o dată amestecă expunerea regulilor oficiale cu critici şi opinii personale, lucrarea de faţă are scopul modest de a constitui, în problemele tratate, un ghid în lumina normelor oficiale pentru cititorii care nu se mulţumesc cu aflarea rapidă a unei soluţii concrete în Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie (*ediţia a IV-a*) *şi în* Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, *ci vor să-i cunoască justificarea şi încadrarea într-o regulă sau într-un ansamblu de reguli.*

Abaterile înregistrate şi discutate în scop corectiv reprezintă, într-un fel, raţiunea de alcătuire a cărţii. Deşi o ortografie trebuie respectată în toate elementele ei, abaterile nu au acelaşi grad de gravitate. Împotriva părerii celor care cred că reaşezarea periodică a normelor este cauza principală a greşelilor curente, cele mai multe şi cele mai grave dintre ele se referă la norme ortografice vechi de peste o sută de ani. Deosebirile în ce priveşte gravitatea greşelilor sînt nu numai de ordin pur lingvistic, ci şi social şi funcţional: încălcarea normelor este totdeauna mai gravă la oamenii cu pretenţii de cultură şi îndeosebi în textele cu circulaţie largă (prin tipar, televiziune etc.). Felul de a scrie este o carte de vizită care poate onora sau compromite.

Autoarea nu-şi face iluzia că lucrarea de faţă va contribui la dispariţia greşelilor, dar speră ca lectura ei să le reducă numărul, fie şi numai prin receptarea recomandării de a nu folosi cuvinte noi cu scrierea neverificată în prealabil.